

religion in the Western and Eastern civilizations is made. The tendencies and threats of the religious freedom realization are analyzed. The prospects of the religious freedom in the globalization are given. The author proves that the negating of the religious factor causes the opposite tendencies of the religious culture development and as a result the phenomena of religious mobility and polarization is ap-

УДК: 329(470+571),,2007/2009”

ЕВОЛЮЦІЯ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ РОСІЇ ПІСЛЯ ВИБОРІВ 2007 – 2008 рр.

У статті автор аналізує особливості та перспективи подальшого розвитку партійної системи Росії після виборів 2007 – 2008 рр. Автор стверджує, що після парламентських виборів 2007 р. партійна система Росії проявляє тенденцію до переходу від макрорівня до мезорівня. Свідченням цього є суттєве скорочення кількості зареєстрованих партій, а також помітна еволюція партійної системи у бік гегемоністської. Провівши аналіз розвитку партійної системи, автор робить висновок, що сучасна партійна система Росії володіє ознаками партійної системи з домінуючою партією, яка тяжіє до встановлення гегемонії.

Ключові слова: політичні партії, партійна система Російської Федерації, вибори, виборче законодавство, домінуюча партія.

Процес створення партійної системи Російської Федерації розпочався майже два десятиліття тому. В історичному вимірі – це надзвичайно малий час, і все ж таки вже можна зробити певні висновки щодо оптимізації функціонування партійної системи Росії. При дослідженні процесів, що відбуваються в сучасній Росії, необхідно відштовхуватись від особливостей пострадянського суспільства, у якому формуються нові політичні інститути, зокрема, партійна система. Разом з тим, важливо враховувати особливості розвитку цих інститутів в країнах, де вони існують вже давно.

Проблема становлення та розвитку партійної системи Росії широко висвітлена не лише російськими дослідниками (Г. Голосов, Ю. Коргунюк, В. Гельман, О. Мелешкіна), а й зарубіжними дослідниками – Р. Саква, Г. Хейл, С. Солнік, М. Макфол та інші. Переважна більшість досліджень російської партійної системи хронологічно пов'язуються з періодом президентства В. Путіна і завершуються парламентськими виборами 2007 р., водночас сучасні процеси партійного будівництва залишаються поза увагою дослідників.

Метою статті є дослідження перспектив подальшої еволюції сучасної партійної системи Росії після парламентських виборів 2007 р.

За даними Федеральної реєстраційної служби, у сучасній Росії, офіційно зареєстровано лише 7 політичних партій [14], які мають федеральний статус. Незважаючи на стрімке зменшення кількості зареєстрованих партій, адже ще на початку 2000-х рр. їх було більше 100, варто зауважити, що про деякі нині зареєстровані політичні партії не можна

певнено сказати існують вони чи ні: бо хоча і заяв про їх розпуск не було, але активної діяльності вони не ведуть, виборці про них майже нічого не знають.

Key words: relationship of church and state, secularization, information society, globalization, threats to religious freedom, globalization of secularism.

© Павло Молочко
(м. Чернівці)

впевнено сказати існують вони чи ні: бо хоча і заяв про їх розпуск не було, але активної діяльності вони не ведуть, виборці про них майже нічого не знають.

У даному контексті потребує відповіді питання про обставини, які стримують розвиток російської партійної системи. По-перше, серед великої кількості організацій, орієнтованих на входження до влади і навіть на отримання всієї її повноти, власне партій у Росії порівняно небагато, а переважають політичні рухи, об'єднання, союзи. По-друге, якщо російську багатопартійність оцінювати в системі мікро-, мезо-, макро-, мега-, то, швидше за все, найбільш повно ситуацію можуть відобразити крайні критерії. В окремі періоди своєї короткої історії кількість політичних утворень у країні наближалась до 300 (мегарівень), зараз проявляється тенденція переходу від макрорівня до мезорівня.

Варто зауважити, що до 2000 р. діяльність російських політичних організацій визначали два основних законодавчих акти: Конституція РФ та Федеральний закон „Про громадські об'єднання” від 14 квітня 1995 р. Справжню багатопартійність жоден із них не стимулював. Лише у 2001 р. на розгляд Державної Думи було подано законопроект про політичні партії, спрямований на правове врегулювання їхньої діяльності.

Якою повинна бути політична партія в Росії, щоб достатньо ефективно виконувати покладені на неї функції? Російська дослідниця Г. Полуніна, вважає, що на сьогодні в Росії, як і в інших країнах, що стали на шлях демократизації, немає необхідності створення масових політичних партій, оскільки їхня головна мета – здобути владу шляхом перемоги на виборах, тому, відповідно, основна боротьба ітиме за виборця, а не за збільшення кількості членів партії. Це вимагає нових форм роботи партії з електоратом, передових технологій. Тому в Росії, як і у всіх демократичних країнах, для зазначеної цілі необхідні кадрові партії [11].

Починаючи з 2000 р. у Росії активно розпочалось обговорення проектів реформування партійної системи. Основні вектори цього процесу за нових реалій базувалися на позиції керівництва Росії з цього питання, оприлюдненої у ряді виступів і заяв Президента РФ В. Путіна.

Так, у своєму виступі на установчому з'їзді загальноросійського політичного громадського руху „Єдність” (26–27 лютого 2000 р.) В. Путін, ще до

свого першого обрання на посаду Президента РФ оприлюднив такі тези:

- необхідно створювати умови, за яких в Росії нарешті з'явиться декілька загальнонаціональних, ідейно оформлених партій сучасного типу;

- безпорадність партійної системи перед обличчям як владних, так і корпоративних інститутів повинна залишитися в минулому;

- реальний вплив у суспільстві може мати лише невелика кількість партій, на практиці по-іншому просто неможливо;

- працездатна система – це дво – трипартійна, можливо, чотирипартійна система [15].

Така позиція керівництва Росії отримала поширення одразу ж після приходу до влади В. Путіна, який ще у липні 2000 р. в щорічному посланні Президента РФ до Федеральних Зборів заявив: „На тлі вікових традицій парламентаризму і багатопартійності в інших країнах особливо помітні недоліки нашої партійної системи..., сильна влада зацікавлена в сильних суперниках. Лише за умов політичної конкуренції можливий серйозний діалог про розвиток нашої держави. Росії необхідні партії, що мають масову підтримку і стійкий авторитет. І не потрібні чергові чиновницькі партії, що притуляються до влади, тим більше – заміщують її. Досвід показав..., що такі утворення гинуть миттєво, як тільки потрапляють із типових умов у конкурентне середовище” [17]. На нашу думку, справжньою метою таких перетворень є насамперед посилення контролю над політичними партіями з боку влади, з подальшим перетворенням „сильних політичних партій” на „керовані владою партії”.

Останніми роками в Росії триває активне обговорення проєктів формування нової партійної системи. Аналіз засвідчує, що всі вони зводяться до розподілу політичного спектру на три частини: ліву, праву та центр. До того ж більшість авторів вважає, що саме центр і буде основною частиною, йому належатиме влада, а партії правого та лівого спектру перебуватимуть у „вічній опозиції”, оскільки їх загальний електорат складає 30-40%, а решта виборців – центристи [16].

Парламентські вибори 2007 р. підтвердили такі прогнози, щоправда доцільніше буде говорити не про центристські партії, а про орієнтовані на владу, які в сучасних умовах виконують роль „центру” у політичному спектрі сучасної Росії. Взагалі сучасна російська влада прагне зробити все можливе, щоб весь політичний спектр поділявся лише на дві частини: провладні партії та „керована опозиція”. Для досягнення цієї мети на останніх парламентських виборах основну увагу, як до реального конкурента, влада приділяла виключно партіям правого політичного спектру.

Головною причиною спрямування основного удару влади по правому флангу є, швидше за все, те, що КПРФ у її теперішньому вигляді вже не становить загрози для Кремля. По-перше, комуністів навчилися стримувати; по-друге, вони перебувають на іншому боці

електорального поля, а відповідно, є противниками, але не конкурентами; по-третє, їхня критика на адресу влади стала одноманітною і не сприймається ані виборцями, ані самою владою. „Праві”, у свою чергу, на останніх виборах розглядалися не як супротивники, а як суперники. Адже існуюче керівництво держави, всупереч офіційній пропаганді, у всіх більш-менш важливих питаннях, перш за все економічних, продовжує ту лінію, яку у 1990-тих рр. сформулювали ідеологи СПС [7]. Щоправда, цієї лінії влада дотримується вибірково: легко вирішуючи найлегші завдання та відкладаючи складні. В таких умовах, „праві” нагадують їй про шкідливість такої поведінки лише фактом свого існування, тому і намагається обмежити їхню діяльність.

Разом із тим останні парламентські та президентські вибори показали, що в арсеналі Кремля практично закінчилися відносно „цивілізовані” інструменти впливу. До методів власне електоральної інженерії можна зарахувати хіба що маніпуляції з виборчим законодавством, рішення В. Путіна очолити федеральний список „Єдиної Росії” та випуск на політичну сцену партійних „спойлерів”. Такі кроки, при всій їхній суперечливості, можна вважати політичними технологіями. Все решта, на думку російського партолога Ю. Коргунюка, це без будь-яких застережень адміністративне свавілля: змушення певних партій до переходу під контроль прокремлівських структур, примусове погодження списків та усунення від виборів непотрібних кандидатів, інформаційний терор, перешкоджання у веденні агітації, використання службового становища у передвиборних цілях, махінація із „забезпеченням” явки виборців тощо [6].

Російська влада виявилася гідною ученицею О. Лукашенка, який давно опанував усі перелічені прийоми (що стосується партій, то їх він фактично повністю усунув від виборчого процесу, щоправда, тут далася взнаки специфіка країни). Однак досягнення Кремля поки що далекі від ідеалу, до того ж не лише білоруського, але і казахського, де провладна партія „Нур Отан” отримала на парламентських виборах 88,05% голосів, а жодна інша партія 7% бар'єр не пододала [2]. До Державної Думи Російської Федерації пройшли чотири партії, до того ж три з них отримали разом 30% місць, а це означає, що, незважаючи на всі маніпуляції, махінації та адміністративний тиск, повної суспільної однакості в підтримці Кремля не вийшло.

Отже, одним із головних результатів парламентських виборів 2007 р. можна вважати визначення подальшого вектора розвитку партійної системи Росії. Вибори до Державної Думи РФ, зафіксувавши зменшення фрагментації партійної системи, також викликають нові проблеми, пов'язані як із легітимністю обраного парламенту, так і з перспективою подальшого розвитку партійної системи Росії. Підсумки парламентських виборів практично не змінили розстановку політичних сил у Державній Думі. Всі основні фігуранти

Держдуми попереднього скликання зберегли та навіть збільшили своє представництво за рахунок „дрібних” груп та незалежних кандидатів. Разом із тим окремі, на перший погляд, навіть незначні зрушення свідчать про деякі латентні, проте важливі процеси.

Перш за все, сучасна партійна система ще помітніше еволюціонувала у бік гегемоністської. Раніше вона більше нагадувала домінуючу: у парламенті була представлена одна велика партія, яка мала конституційну більшість, та декілька дрібних опозиційних (умовно опозиційних). У теперішніх умовах, якби зникла КПРФ, партійна система Росії була б суто гегемоністською, адже опозиційність ЛДПР є виключно показовою, а „Справедлива Росія” ніколи не приховувала свою пропутінську орієнтацію (через що її часто називають другою „партією влади”). Однак представники КПРФ не лише пройшли до парламенту, але й посіли друге місце на виборах, внаслідок чого партійну систему, що склалася після парламентських виборів 2007 р. можна вважати гібридною: щось середнє між мексиканською та партійною системою НДР.

Справді, партійну систему Росії, що сформувалася в останні роки, досить складно визначити, використовуючи класичні теорії партійних систем. Для того, щоб визначити партійну систему Росії як гегемоністську, необхідною умовою є відсутність реальної партійної конкуренції. І хоча рівень конкуренції на останніх парламентських виборах був найнижчим за останні роки, він усе одно ще не настільки критично низький, щоб упевнено говорити про встановлення гегемонії тією чи іншою політичною силою. Якщо говорити про встановлення партійної системи з домінуючою партією (у її класичному розумінні), то необхідно пам’ятати, що Дж. Сарторі описував цю систему як таку, де існують кілька партій, одна з яких упродовж тривалого часу перемагає на виборах та одноосібно формує уряд [13, с. 24 – 25]. У партійній системі Росії, як бачимо, ще немає такої партії, яка б упродовж тривалого часу виграла вибори (адже „Єдина Росія” виграла лише вибори 2003 та 2007 р., проте треба визнати, що тенденція до наступних перемог у найближчому майбутньому вже окреслилася), не говорячи вже про одноосібне формування уряду.

Для визначення місця партійної системи Росії на шкалі гегемоністська-домінуюча, на нашу думку, доцільно скористатися принципом, запропонованим А. Лейпгартом, згідно з яким при визначенні типу партійної системи треба оперувати двома показниками: кількість партій, що представлена у парламенті та показник ефективної кількості парламентських партій. За словами А. Лейпгарта, у всіх випадках, коли сили партій рівні, ефективна кількість буде приблизно відповідати їхній кількості, а у випадку наявності домінуючої партії ефективна кількість буде менша, від реальної кількості партій [8, с. 32 – 33].

Як відомо, за результатами парламентських виборів 2007 р. місця у Державній Думі отримали представники чотирьох партій. Показник ефективної кількості

парламентських партій склав 1,917. Тобто, ми бачимо, що показник ефективної кількості парламентських партій майже удвічі менший ніж дійсна кількість партій представлених у парламенті, що дає підстави стверджувати про наявність домінуючої партії у партійній системі Росії. Наявність домінуючої партії у російському парламенті підтверджує і новообраний президент Д. Медведєв, який на зустрічі з виборцями у Нижньому Новгороді заявив, що у Росії сформувалася півторاپартійна система, яка передбачає наявність однієї домінуючої партії та декількох „нішевих” [3].

Дослідник В. Гельман виділяє два основних тренди подальшої трансформації російської партійної системи. Це, перш за все, становлення домінування партії влади на трьох рівнях: парламентському, електоральному і, нарешті, регіональному. І другий, який відбувається паралельно з першим, хоча безпосередньо з ним не пов’язаний – це тренд різкого послаблення або навіть, вимирання, політичної опозиції у Росії, як лівої, так і ліберальної [18].

На нашу думку, основна проблема подальшої трансформації партійної системи РФ вбачається у наступному. Завдяки внесеним поправкам у закон про партії та суттєвому скороченню кількості зареєстрованих партій, відповідно, зменшиться і кількість учасників федеральних виборів. Скасування графі „проти всіх” суттєво підвищить раціональність голосування, а разом з цим збільшаться і партійні фракції у парламенті.

Загалом для Росії в останні роки характерним стає факт, що з обранням нового президента, робляться заяви про необхідність зміни партійної системи. Якщо В. Путін після свого обрання у 2000 р. говорив про необхідність створення партійної системи, у якій діятимуть 2 – 4 партії, які будуть мати підтримку серед населення, то Д. Медведєв, одразу після своєї інаугурації, заявив про необхідність існування у Росії 5-7 повноцінних партій [3]. Одразу після таких заяв серед ЗМІ поширилась інформація, що найближчим часом Федеральна реєстраційна служба повинна розпочати перевірку зареєстрованих партій, за результатами якої має залишитися не більше 7-8 партій [5]. Зрештою так і сталося, однак з 8 партій, що припинили свою діяльність, 2 реорганізувалися у громадські організації – Демократична партія Росії та Російська екологічна партія „Зелені”, партія „Народний союз” приєдналася до громадської організації, ще дві партії реорганізувалися шляхом приєднання до існуючих політичних партій, і ще 3 партії були повністю ліквідовані („Союз правих сил”, Партія соціальної справедливості та „Громадянська сила”)

Однією з причин такого стрімкого скорочення кількості зареєстрованих політичних партій стала вимога про мінімальну чисельність партії у 50 тисяч членів, адже не всі партії здатні зібрати таку кількість людей. Ще одним чинником для скорочення числа партій у Росії є прийняття законодавчих змін щодо збільшення державного фінансування партій. Такий

захід, на нашу думку, з одного боку стимулюватиме укріплення партій, адже краще отримувати державне фінансування, ніж просити гроші у бізнесменів та продавати місця у списках, а з іншого – таке фінансування підвищить залежність партій від влади. Схоже, що представники партій, які пройшли до парламенту, вирішили, що отримувати державне фінансування все ж таки краще, і спершу одностайно внесли на розгляд Державної Думи, а потім і прийняли спільний законопроект, який передбачає збільшення фінансування партій, які отримали на виборах більше 3%, з розрахунку 20 рублів за кожний отриманий на виборах голос (у 2003 р. ця сума складала 50 коп., а у 2006р. – 5 рублів) [4]. Одразу після прийняття таких змін Президент Росії Д. Медведєв, заявив: „Це рішення сучасне, корисне, спрямоване на якісне зміцнення роботи парламентських партій” [1].

Ще одним чинником для подальшого скорочення кількості зареєстрованих партій, могло стати ініціювання питання щодо збільшення кількості членів партій, яке піднімалося у 2008 р. І якщо представники партій, що не представлені у парламенті були незадоволені таким розвитком сценарію, то парламентські партії, швидше за все схилилися до розвитку такого сценарію. Свідченням цього є заява керівника фракції ЛДПР І. Лебєдєва, в якій він заявив про необхідність збільшення мінімальної чисельності партії з 50 до 100 тисяч осіб [4].

За умови прийняття таких поправок під удар могли б потрапити не лише опозиційні партії „Правое дело” та „Яблуко”, які налічують трохи більше, ніж 50 тисяч осіб кожна, але й опозиція представлена у парламенті – КПРФ. Загалом становище КПРФ багато у чому залежить від її взаємостосунків зі „Справедливою Росією”, яка створювалась у першу чергу для підпорядкування електорального ресурсу „Родіни” та Російської партії пенсіонерів інтересам адміністрації президента і, крім того, для боротьби за електорат КПРФ. Голова партії „Справедлива Росія” у своїх виступах неодноразово звертався до представників КПРФ з пропозицією про об’єднання [9]. Щоправда, варто зазначити, що до об’єднаної партії вони запрошували всіх представників партії, за виключенням керівництва, яке, на їхню думку, займає „деструктивну позицію”. І тому, за умови прийняття поправок щодо збільшення кількості членів партії, російська влада могла здійснити адміністративну заборону КПРФ під приводом невиконання нею нових вимог закону „Про політичні партії”, і навіть якщо їй вдасться зберегти теперішню кількість своїх членів (за останніми даними – понад 150 тисяч [10]), то влада руками Федеральної реєстраційної служби під час наступної перереєстрації партії, почала б бракувати списки КПРФ. В таких умовах, представники „Справедливої Росії” в межах своєї партії змогли б об’єднати більшу частину, якщо практично не всіх, представників лівої ідеології.

Однак сценарій щодо ініціювання поправок стосовно збільшення мінімальної кількості членів

партій не відбувся. Навпаки, у своєму першому посланні до Федеральних Зборів 5 листопада 2008 р. Президент РФ Д. Медведєв заявив про необхідність поетапного зниження мінімальної чисельності членів політичних партій, яка вимагається для їхнього створення. Реакцією на цю заяву стало внесення поправок до закону „Про політичні партії” [19], за якими з 1 січня 2010 р. партія повинна налічувати не менше 45 тисяч членів, а вже з 2012 р. – не менше 40 тисяч членів.

З огляду на внесені поправки, можна припустити, що найближчим часом відбудеться новий етап розвитку партійної системи Росії, однак доти доки політичний устрій залишиться „недопарламентським”, доки партії не отримають реальної інституційної ролі в управлінні державою, навіть „партія влади”, не говорячи вже про опозицію, буде слабким, другорядним елементом російської політичної системи. У зв’язку з цим можна зробити припущення, що російське суспільство у перспективі буде виступати за демократичний розвиток країни та шукати реальну альтернативу сучасній моделі розвитку. Менш очевидними поки що є межі та недоліки запропонованої В. Путіним авторитарної модернізації. Серед них, як нам бачиться, важливу роль відіграє принципова неможливість підвищити ефективність роботи громіздкого державного апарату та знизити рівень корупції. Не менш складним буде забезпечення захисту прав людини (у тому числі і на приватну власність) створення незалежної юстиції, встановлення громадянського контролю над армією та спецслужбами, вирішення проблеми соціального розшарування та масової бідності [12, с. 37].

У міру того як системні недоліки авторитарної модернізації стають очевиднішими, суспільством та політичним класом буде затребувана нова, позбавлена цих недоліків модель розвитку. В таких умовах, можливо, стане зрозуміло, що подальший прогресивний розвиток країни можливий лише в межах більш відкритої, конкурентної політичної системи, у якій буде забезпечено політичний контроль над бюрократією, розширені можливості опозиції та гарантована повноцінна свобода слова, підвищиться значення парламенту, стане реально заохочуватися розвиток інститутів громадянського суспільства. Для успіху такої альтернативи Росії необхідне оновлення партійної системи та поява нових партій, здатних подолати недоліки попередників, висунути нових лідерів, які вироблять широку та практичну програму суспільних перетворень, що матиме відчутні переваги порівняно з теперішньою бюрократичною модернізацією.

Загалом, на всьому пострадянському просторі характерним стає процес стирання кордонів між політичними режимами країн з обмеженим рівнем конкуренції та з мінімальним рівнем конкуренції, який відбувається, на жаль, не за рахунок підвищення рівня конкуренції у країнах, де він мінімальний, а за рахунок його зниження у країнах з обмеженою конкуренцією.

Це можна стверджувати абсолютно точно стосовно Росії, яка майже впритул наблизилася до встановлення персоналістського режиму, який, безсумнівно, було б встановлено, якби В. Путін дав згоду балотуватися на третій термін. У будь-якому випадку, що стосується рівня політичної конкуренції, доводиться констатувати, що за підсумками виборчого циклу 2007 – 2008 рр. Росія, образно висловлюючись, стала значно ближча до Азії, ніж до Європи.

Джерела та література:

1. Д. Медведев высоко оценил принятые недавно поправки к закону о политических партиях. – Режим доступу: <http://www.prime-tass.ru/news/show.asp?id=800544&ct=news>; 2. Зорин А. Одна против шести. Оппозиция не прошла в парламент Казахстана / А. Зорин. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2007/08/20/kazakhstan.html>; 3. Иванов В. Медведев и партии / В. Иванов. – Режим доступу: <http://izvestia.com/comment/article3113593/>; 4. Количество партий в России уменьшат с помощью денег. – Режим доступу: <http://www.rambler.ru/news/politics/partynews/12992407.html>; 5. Количество партий может сократиться вдвое. – Режим доступу: <http://grani.ru/Politics/Russia/Election/m.134305.html>; 6. Коргунюк Ю. Сети демократии / Ю. Коргунюк. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/comments/2008/04/08_a_2689273.shtml; 7. Коргунюк Ю. Сумерки электоральной инженерии. К партийно-политическим итогам думской кампании 2007 г. / Ю. Коргунюк. – Режим доступу: <http://www.partinform.ru/articles/sumerki.htm>; 8. Лейпхарт А. Партийные системы. Двухпартийные и многопартийные системы / А. Лейпхарт // Партии и выборы: Хрестоматия. Ч.1. – М.: ИНИОН, 2004. – С.27 – 48; 9. Миронов готов объединить „Справедливую Россию” с КПРФ. – Режим доступу: <http://www.lenta.ru/news/2007/05/28/mironov/>; 10. Политическая партия „Коммунистическая партия Российской Федерации”. – Режим доступу: <http://minjust.lgg.ru/ru/activity/nko/partii/Kommun/>; 11. Полунина Г. Современные тенденции в развитии политических партий: зарубежный опыт и российские реалии / Г. Полунина. – Режим доступу: [http://www.vestnik.fa.ru/3\(19\)2001.html](http://www.vestnik.fa.ru/3(19)2001.html); 12. Рыжков В. Поражение

демократов или демократии / В. Рыжков // Общая тетрадь. – 2004. – № 2. – С. 37 – 38; 13. Сартори Дж. Партии и партийные системы: Рамки анализа / Дж. Сартори // Партии и выборы: Хрестоматия. Ч.1. – М.: ИНИОН, 2004. – С.14 – 26; 14. Список зарегистрированных политических партий. – Режим доступу: <http://minjust.lgg.ru/ru/activity/nko/partii/>; 15. Текст выступления В. Путина на учредительном съезде политического общественного движения „Единство” (26–27 февраля 2000 года). – Режим доступу: <http://www.er.ru/theme.html?tid=6442>; 16. Тенденции развития партийной системы России. – Режим доступу: <http://news.ng.ru/archive/printed?id=985963302>; 17. Томенко М. Реформування партійної системи в Росії / М. Томенко. – Режим доступу: <http://www.tomenko.kiev.ua/cgi/redirect?url=pc11-2000-04.html>; 18. Трансформация российской партийной системы. Лекция Владимира Гельмана. – Режим доступу: <http://www.polit.ru/lectures/2008/03/14/gelman.html>; 19. Федеральный закон Российской Федерации от 28 апреля 2009 г. N 75-ФЗ „О внесении изменений в Федеральный закон „О политических партиях” в связи с поэтапным снижением минимальной численности членов политических партий”. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2009/05/05/partii-dok.html>.

Pavlo Molochko

Evolution of the Party System in Russia after the Election of 2007 – 2008

The author analyzes the characteristics and prospects of further development of the party system in Russia after the elections 2007 – 2008. The author argues that after the 2007 parliamentary elections the party system of Russia has tended to move from macro to the meso level. This is evidenced by a significant reduction in the number of registered parties, as well as the evolution of the party system in the direction of the hegemonic. After analyzing the development of the party system, the author concludes that the modern party system in Russia can be characterized as a system with a dominant party, which tends to establish hegemony.

Key words: political parties, party system of the Russian Federation, election, electoral legislation, dominant party.

© **Тетяна Моторнюк**
(м. Харків)

ВИБОРЧІ ТЕХНОЛОГІЇ МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ УКРАЇНСЬКИХ ВИБОРЦІВ У ПРЕЗИДЕНТСЬКІЙ КАМПАНІЇ-2010

Розглянуто історію виникнення та поняття технологій маніпуляції свідомістю електорату. Аналізуються основні маніпуляційні технології у кампанії з виборів президента України 2009-2010 рр. Наголошується, що лише становлення та утвердження в електоральному процесі України двосторонньої симетричної моделі PR дозволить забезпечити реальну демократизацію політичних виборів та вітчизняного політичного режиму. В демократичному суспільстві, до якого має прямувати Україна, в політичних технологіях повинно превалювати

інформування електорату та просування іміджу політичних сил і лідерів, а не маніпулятивна складова, як це є в авторитарному чи тоталітарному соціумі.

Ключові слова: політичні технології, електорат, виборча кампанія, транзитивне суспільство, демократизація.

Актуальність проблеми застосування маніпуляційних технологій в електоральному процесі України обумовлюється багатьма обставинами. По-перше, як показує наш іноді гіркий електоральний досвід, багато в чому результати голосування визначаються